

І МОВОЗНАВЕЦЬ, І ПЕДАГОГ, І ПОЕТ, І ПУБЛІЦИСТ (До 90-річчя з дня народження К. Й. Галаса)

Осмислюючи з відстані часу велич нашого вчителя і колеги, перечитуючи публікації про Кирила Йосиповича Галаса (1921 – 1995), які появились останнім часом, згадуємо все те, що найбільше характеризувало його як ученого, педагога, викладача університету, поета, публіциста, патріота, Людину. Високий професіоналізм, глибока порядність, принциповість, чесність і справедливість, нефальшивість, тонкий вишуканий гумор - «огонь в одежі слова», сумлінність у роботі, уважне ставлення до кожного, хто звертався за порадою чи допомогою – це далеко не повна сув'язь чеснот, що в сукупності виокремлювали його як особистість, що мали вплив на його учнів, колег, знайомих і не знайомих, що робили світ кращим і більш досконалим. Іскрометний гумор від Кирила Йосиповича і досі час від часу виринає в наших розмовах, його перли паронамазії, що сипалися експромтом, засвідчували широкий контекст культури, віртуозне володіння словом.

Кирило Йосипович Галас був яскравим особистістю – високоінтелектуальним мовознавцем-поліглотом, талановитим педагогом, зрілим поетом, працелюбом, для кого наукова та педагогічна діяльність була не просто службою, але й покликанням. Юрій Керекеш, відомий закарпатський письменник, однодумець і друг Кирила Йосиповича, добре знав його протягом усього життя, справедливо наголосив на елітарності Кирила Галаса, його такті, внутрішній культурі [13].

Відомий український мовознавець-ономаст, педагог, поет і публіцист, у минулому доцент кафедри української мови Ужгородського університету Кирило Йосипович Галас, непроминальна постать в україністиці й славістиці, народився 4 квітня 1921 року в селі Іза Хустського району. У його талановитих автобіографічних записках «Із книги спогадів» [3:382-391], фрагмент яких уміщений у збірнику «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства, читаємо: «Народився я в закарпатоукраїнському селі Ізі біля Хуста в родині Йосифа Іллча Галаса та Марії Петрівни Галас (до заміжжя Ізай) як восьма дитина бідарів. Це сталося 4 квітня 1921 року. В усіх моїх офіційних документах датою мого народження значиться 5 квітня, але насправді я побачив світ 4 числа, у великодній понеділок – так казала моя незабутня мама, якій не вірити не має права ніхто на світі. Можна-бо уявити собі, як ці дві події – народження сина і великодні святки – закарбувались у пам'яті цієї жінки-героїні на все життя, тим більше, що я, після смерті моїх трьох братів Василя, Дмитра та Петра, виявився єдиним чоловічим нащадком у нашій сім'ї» [3:382-383].

Ця хвилююча дата опоетизована також у вірші Кирила Йосиповича «Автобіографічне» як

символ Долі – мати «так гляділа / На мене, як на дар небес», а «літній тато, що надії/ На з'яву сина вже не мав, /Сушив крадьком вогненькі вії/ І вдячність долі мовчки слав» [4:402]. Причину зміщення дати запису в метриці Кирило Йосипович теж пояснює обставинами тодішнього життя: «А з тією датою мого народження справа така, що, як пояснював мені батько, запізно – на один день – заявили про мою появу на світ у службовця, що відав метрикою; довелося «обманути» чиновника, щоб не платити передбаченого чинним тоді законодавством штрафу за прострочку; а штраф у той час – це була дуже дошкульна справа для селянина взагалі, не кажучи про таких, як мої батьки, котрі щороку вже в червні потай від нас, дітей, стурбовано обмірковували наше сімейне матеріальне становище, бо старий хліб безнадійно кінчався, а до нового найближчого, а таким мав бути очікуваний житній, було ще ой, як далеко. Так що закріпили мене за п'ятим квітня, хоча насправді прийшов я на нашу планету на день раніше» [3: 283].

Від 6 років, упродовж п'яти років (1927–1932), навчався в Ізкій початковій (т. зв. народній) школі, а після закінчення 5-го класу в Ізі батьки, як зазначав сам Кирило Йосипович, після великих вагань (в основному через матеріальні обставини), дозволили спробувати скласти вступні іспити в Хустську державну реальну гімназію. Екзамени склав успішно, і в 1932 році Кирило Галас став учнем цієї гімназії; батьки й після цього вагалися, чи відпускати сина на навчання – гнітила матеріальна скрута. Та оскільки від села до Хуста була віддаль 5 км, це дозволяло добиратися пішки щодня в гімназію та з гімназії, що й вирішило його шкільну долю. Згодом він став вихованцем епархіального православного інтернату в Хусті.

Під час навчання в гімназії Кирило Йосипович задекларував себе як поет. Розпочав писати російською мовою у 1939 році. Дебютував як поет у збірнику «12», що вийшов у 1940 році. У цей час навчання в Хустській гімназії К.Галас був на позиціях русофільства. Згодом у статті «Марко Бараболя на моїй життєвій дорозі» Кирило Йосипович пише, що на формування цієї позиції вплинули, по-перше, російські емігранти, які працювали вихователями у Хустському епархіальному православному інтернаті, по-друге, російські емігранти – вчителі Хустської гімназії. До того ж цей дух утверджувався ще й групою закарпатців-русофілів. К.Галас згадував, що вони «настирливо прищеплювали й нам свій погляд на речі, домагаючись неприйняття нами всього українського незалежно від того, прогресивне воно чи непрогресивне – його просто в нашій свідомості не сміло бути». Прихильне ставлення до російської

культури, російської мови залишилося на все життя. Не згасла впродовж життя і повага до гімназійних учителів-росіян за те, що прилучали гімназистів до російської класики світового рівня – творів О.Пушкіна, М.Лермонтова, М.Гоголя та ін., за те, що знайомили «із російським словом у справжньому його звучанні».

У 1941 році з'явився літературний альманах «Будет день», підготовлений Кирилом Галасом та Петром Проданом і виданий в Хусті. В альманах увійшло 9 поезій К.Галаса. Назву альманахові дав однойменний вірш Красіна (К.Галаса) «Будет день» [13: 30].

У вступному слові до цієї збірки Петро Лінтур – тоді професор гімназії, класний керівник, згодом відомий учений-фольклорист і викладач Ужгородського державного університету, – писав, що лірика збірника – ідейна. Особливістю її є серйозний зміст, бадьорий, життєрадісний тон і динамізм вірша, що відзначається багатством розміру й рими. На відміну від більшості наших молодих поетів, передчасно і безнадійно сумуючих, мараморощі вірять у велике майбутнє нашого народу. Ніби подув свіжий східно-карпатський вітер і розганяє хмари, які повисли над нашою вітчизною. Особливо вірші Красіна (К.Галаса) – «оригінальня, дышашця глибокими мыслями – приводят нас в радостный трепет...» [14, 5].

Вірш «Будет день» в авторизованому перекладі українською мовою, як і підбірку інших поезій К.Галаса, надруковано в журналі «Карпатський край» у 1996 році (№ 8—12). Підбірку і розгорнуту статтю про К.Галаса під назвою «До дня останнього» підготував Юрій Керекеш, довголітній друг Кирила Йосиповича. Тут він наголосив, що Кирило Галас уже з найперших кроків у літературі на повний голос заявив про себе як поет зрілий, цілком сформований, «його поезії були досконалі за формою й вагомі щодо змісту», тому він «відразу посів чільне місце серед молодих (і не тільки молодих) російськомовних поетів того часу на Закарпатті. Літературне оточення захоплювалося його творчістю». Поезія Кирила Галаса–Красіна, як про це писав Ю.Керекеш, була більш діяльною і політичною, ніж твори інших молодих поетів, «у ній було більше експресії, публіцистичної інтонації – вона закликала до боротьби за волю, за краще життя» [13:30]. Підтвердженням життєдайного пафосу поезій К.Галаса є той факт, що в дні Словацького національного повстання, це була осінь 1944 р., коли в місті Банська Бистриця озвалося Вільне словацьке радіо, то Ірина Каклюгіна та Михайло Лугош, які вели радіопередачу для закарпатських і прятівських українців, почали її саме з читання вірша К.Галаса «Будет день» [13: 30].

Шість класів гімназії Кирило учився при чехословацькому режимі, частину сьомого – під час Карпатської України, а 8-ий (останній) клас – при угорській окупації. У 1940 році він закінчує навчання в Хустській гімназії, після чого півроку пробув удома – влаштуватися на роботу йому, селянському синові, що не володів тоді угорською мовою, не

мав необхідних знайомств та зв'язків і коштів, було майже неможливо. Про університет через ті ж матеріальні причини він, як писав, «міг тільки мріяти».

Проте на початку 1941 року всміхнулася доля і йому, і групі товаришів – випускників Хустської гімназії. За матеріальної та моральної підтримки П.Лінтура Кирилові Галасу та його товаришам вдалося поступити на філософський факультет Будапештського університету на спеціальність «славістика та німецька філологія» [17:5]. Навчання в університеті було, зрозуміло, платним. У радянські часи Кирилу Йосиповичу доводилося вислуховувати нерідко підозріле запитання: мовляв, як це він, селянський син, міг навчатися в платному університеті? Звідки бралися кошти? В автобіографії знаходимо пояснення цьому фактові. Тоді як корінне населення Угорщини повинно було вносити за навчання в університеті 240 пенге в семестр, жителі «возз'єднаних» територій того часу (а такою вважалося і Закарпаття) мали пільги – оплачували тільки 8,20 пенге в семестр [17:6].

Оксана Ташкович у статті «Еміль Балецький очима сучасників» зазначає, що «...у 1940–1944 роках у Будапешті зібралася група молодих і здібних науковців-письменників. Тут слід згадати таких студентів, як Дмитрій Вакаров, Кирил Галас-Красин, Юрій Керекеш-Лазурин, Петро Продан, Михайло Бубряк, Йосиф Архій-Іванов, Михайло Симулик, Іван Угрин-Бурлак, Михайло Кемінь і Еміль Балецький. Це були випускники Ужгородської, Мукачівської та Хустської гімназій» [22: 21]. Роки навчання в університеті були важкими, але й цікавими. Важкі – найбільше через матеріальні причини, незважаючи на пільги в навчанні. Про них згадує і Ю.Керекеш, що також на той час був студентом медичного факультету Будапештського університету й проживав у тому ж студентському гуртожитку, що й Кирило Галас та інші випускники із Закарпаття. Юрій Керекеш згадує: «Кожен із нас був зайнятий своєю справою, і наші дороги схрещувалися хіба що під час обіду та вечері у студентській їдальні, що містилася в напівпідвальному приміщенні на відстані якогось кілометра від гуртожитку. Ця їдальня була найдешевша, але й найгірша серед студентських їдалень міста. Нездарма вона дістала від дотепних медиків наймення «Mensa tuberculosa» [13:30]. Про нестатки згадував і сам Кирило Йосипович. «Знаємо тільки ми, – писав він в автобіографії, – та наші матері-селянки, скільки скромних посилок з закарпатською мізерною картоплею було послано в чужий і непривітний для нас Будапешт. Я вже не говорю про те, що майже систематично доводилося жити впроголодь у буквальному смислі слова, не говорячи вже про одягу та взуття». Під час Другої світової війни життя стало ще важчим – була заведена карткова система на продукти харчування.

Проте сам процес навчання, пізнання нового викликали інтерес у Кирила Йосиповича. Він ретельно студіював славістику, сумлінно відвідував лекції угорських учених-філологів, зокрема і видатного угорського славіста Іштвана Кнежі. Саме цей учений зі світовим ім'ям, дійсний член Угорської

академії наук, вихованець видатного польського лінгвіста В.Ташицького, справив найбільший вплив на Кирила Йосиповича в плані національного усвідомлення. На заняттях професор, усупереч тодішній офіційній угорській політичній доктрині, згідно з якою закарпатські українці мали вважатися окремим народом, а не українцями, доводив, що закарпатські русини – частина українського народу, що *русин, рутен, руснак, карпаторос, угорос, українець* – то різні назви на позначення одного й того ж народу – українського. Про вплив І.Кнежі, лекції якого він слухав з осені 1941 до весни 1944 року, тобто тоді, коли в Угорщині ще не було культу Сталіна, К.Й.Галас розповів і в статті «Наука не винна...». Лекції цього угорського славіста він називає незабутніми, а його курс «Слов'янські народи і мови», що мав характер народознавства, надавав перевагу лінгвістичному аналізу мов і діалектів, з елементами історичної та порівняльно-зіставної граматики, – чудовим.

Оскільки проф. І.Кнежа вважався одним із видатних вихованців відомого польського лінгвіста В.Ташицького, то він був виразником думки не лише серйозної угорської, але й передової польської наукової громадськості.

Професору І.Кнежі в лекціях часто доводилося перераховувати слов'янські народи і мови. К.Й.Галас пише: «Коли я починав слухати цей курс, то був іще «переконаним» русофілом.. – далося взнаки моє виховання в православному інтернаті в Хусті, де нами опікувалися російські емігранти-великодержавники. Вони при всій своїй освіченості на Україну і все українське мали точку зору Петра Першого, Катерини Другої, Валуєва та інших їх численних раніших за них і пізніших однодумців. Згодом стало ясно, що нам їх думками не жити. І це я вперше міцно зрозумів, на жаль, не в стінах Хустської гімназії, хоча там були для цього умови, а на лекціях будапештського славіста І. Кнежі, який не раз, перераховуючи слов'янські народи, до східних слов'ян, як це робиться і робилося скрізь у світі, відносив великоросів, чи просто росіян, далі білоросів, а далі – малоросів, чи інакше українців, чи русинів, чи рутенів, що, за його словами, одне й те ж. Його слова, що малороси, українці, русини, рутени – то одне і те ж, викликали у мене спочатку неоднозначні думки. Та дедалі я замислювався, уважно й прискіпливо гортав славистичну літературу, знайомлячись з поглядами вчених на нашу національну проблематику тощо. І поступово все стало ясно. А те, що я встиг освоїти, стало достатнім, щоб прийняти говорене моїм видатним учителем, грандом угорської науки. До речі, у його найвідомішій праці «Слов'янські лексичні запозичення в угорській мові» (1955) про слово *русняк* сказано, що це «підкарпатський українець».

В.Худанич, ділячись спогадами про Кирила Галаса як студента Будапештського університету, підкреслює, що К.Галас був улюбленим студентом професора І.Кнежі: «К.Галас чи не весь позааудиторний час знаходився в кабінеті славистики, багато читав, конспектував, дискутував із професором

І.Кнежею та іншими студентами, які спеціалізувалися зі славистики, а також з асистентами і доцентами кафедри»[23:56-57].

У результаті довготривалих нелегких роздумів К.Галас приходив до твердого переконання: на Закарпатті живуть ті ж українці, що й за Карпатами. Серед закарпатців, студентів Будапештського університету, знайшов К.Галас своїх однодумців і в цьому питанні – Юрія Керекеша, Йосипа Архія, що на той час з Дебрецена перевівся на філософський факультет до Будапешта, Омеляна Балецького, який уже закінчував навчання в університеті. Згодом до них приєднався Василь Маркусь, який також закінчив Хустську гімназію і став студентом філософського факультету в Будапешті. Усі вони перестали писати свої твори російською мовою, а перейшли на українську мову. Вірші надсилали в Ужгород до журналу «Літературна неділя», у редакції якого працював тоді Федір Потушняк.

Відхід від русофільства в 1942–1943 роках чи не найобдарованіших російськомовних авторів К.Галаса, О.Балецького, Й.Архія «був для закарпатських москвофілів великим ударом». Вони кваліфікували цей відхід як зраду, відступництво. Громадянську мужність Кирило Йосипович проявляв упродовж свого життєвого шляху, вистояв на своїх переконаннях у важких умовах протистоянь, причому до останніх днів ці протистояння мали відгомін і позиціювали його як українця.

У 1943 році стараннями «Подкарпатського общества наук» видано збірку віршів «Перед сходом» Й.Архія, Ю.Барвінка (Ю.Керекеша) та К.Вершана (К.Галаса). Ю.Керекеш зазначав, що як вірші, так і символічна назва збірки вказували на ідейне спрямування книжечки – на сподівання волі, що прийде зі Сходу [13: 31]. Цим виданням, як підкреслив К.Й.Галас, автори заявили «про свої народовські та українські орієнтації». Єдина схвальна рецензія з'явилася в угорській прогресивній газеті «Népszava», яка, крім рецензії, помістила в перекладі угорською мовою по одному віршу кожного з авторів. Зокрема, було перекладено вірш К.Галаса «До поетів». Восени 1943 року серед трьох товаришів-поетів К.Галаса, Ю.Керекеша, В.Маркуся зародилася ідея видати альманах закарпатських українськомовних письменників (поетів та прозаїків). Було розіслано текст звернення до письменників, датований 12 жовтня 1943 року, де зазначалося: «Уявляючи собі велике значіння літератури в життю нашого народу, ми рішили приступити до видання традиційного в нас альманаху підкарпатських письменників і тим задокументувати наші літературні здобутки.. Звертаємося до всіх працівників пера, щоб кождий спричинився до здійснення цього заміру. До цієї праці зве нас народний обов'язок». Проте ідея альманаху не була зреалізована через тогочасні обставини: на захід насувалася війна, і письменникам було не до творчості. Ю.Керекеш пише: «Це була примарна затія, що могла зародитися лише в головах молодих, недосвідчених і наївних ентузіастів, і тому наперед приречена на провал. Адже це вже

був час, коли тихої ночі на Закарпатті чутливе вухо вловлювало гул канонад – фронт наближався до Карпат...» [13:31].

Вірші Кирила Йосиповича, написані українською мовою, як підкреслював Ю.Керекеш, були не гірші від попередніх, наче він зроду користувався цією мовою [13: 30]. У цьому зіграли роль і вроджені мовні здібності, мовне чуття автора, і те, що Кирило Йосипович на той час читав багато україністичної літератури, маючи змогу ознайомитися з українськими виданнями, які надходили в бібліотеку філософського факультету Будапештського університету з окупованих українських територій. Еміл Балецький, який листувався з Кирилом Галасом, писав, що біда карпатських письменників полягає в тому, що вони, не знаючи російської літературної мови, беруться писати на цій мові, бо багато з них переконані, що лише на цій мові можна творити літературу. Причину відсутності у карпатського народу справжніх письменників – художників він вбачав у тому, що письменники не знають життя народу [21:253]. Кирило Галас знав життя людей свого краю. Його патріотизм осяяний вогнем любові до народу, який вартий щасливого буття: «Хоть все згорить і спопеліє./ Хоть все відразу відцвіте, /Любов до тебе, мій народе,/ Ніщо на світі не змете» (1942 р.). Цей «святий вогонь небесний» до народу він ніс усе своє життя, бо і сам був стражденною частинкою його. Надзвичайно зворушливо пише про це Микола Зимомря: «Спогади про Кирила Галаса нелегко лягають на папір. Сказати б, мимоволі точаться думки про цю людину рідкісного обдарування, душевного тепла, непересічного гатунку інтелігентності, коріння якої – глибоко засноване, непоступливе, перед непогодою – витривале. Воно кодове, бо закорінене в рідну землю, якою Кирило Галас прямував своєю, один раз обраною дорогою поступування до краси, до вершин людського духу» [12:79].

У спогадах Кирила Йосиповича навдивовижу паралелізуються з довженківськими контурами образи найближчих людей свого роду. Зокрема, про батька читасмо таке: «...ота проста селянська чесність, що так тісно перепліталась із неймовірною працевиконливістю, була, здається, найвизначальнішим підґрунтям моралі, етики, гуманізму таких людей, як мій батько і йому подібні. Я не знаю випадку, щоб батько привласнив щось чуже – таке не вкладалося в його уяві як людини. Видно, знання того, що таке людська праця, до найдрібніших деталей визначало його ставлення до всього в житті, до чужого майна, до речей інших людей.. Цій порядності високої народної проби вчив він і нас, своїх дітей, показуючи повсякчасний приклад на всіх етапах свого нелегкого, але мужньо-чесного існування» [3:389]. Наведені рядки показують, якими критеріями керувався у своєму житті Кирило Йосипович, щоб стало підмурівком його глибокої порядності, працьовитості та життєвої мудрості й моралі, творцями якої, скажемо словами Василя Симоненка, є «...незрівнянно чудесні, горді діти землі, вірні діти труда». Така характеристика перегукується також і з записом Івана Чендея, який, даруючи Ки-

рилові Йосиповичу свою збірку «Березневий сніг», сокровенно засвідчує: «...Сам я завжди щасливий і радий зі скарбу, що нам дало село, наш простий селянський рід, наші натружені батьки для доріг у житті прямих і чесних, для праці тої, яка коли і нелегка, зате чесна і чиста для сумління» [3:380].

Коли війна прийшла до Будапешта, весняний семестр 1944 року завершився достроково, і студентів розпустили на канікули. К.Галас не довчився в Будапештському університеті всього один семестр – повернувся додому, до батьків. Певний час працював помічником нотаря в селі Нересниця на Тячівщині, а з приходом Червоної Армії, коли запрацювала Хустська гімназія, його запросили на роботу в цю гімназію – викладати українську мову та літературу в 1–4 класах. Там пропрацював рік – з 1 жовтня 1944 до 25 серпня 1945 року. Так почався педагогічний етап у житті Кирила Йосиповича, стаж його роботи у школі немалий – 10 років.

Три роки – з 25 серпня 1945 до 1 вересня 1948 р. – займав посаду директора середньої школи у Воловому (тепер Міжгір'я). Фактично організував першу радянську десятирічку в цьому регіоні. Там читав ще й німецьку мову. Одружився у вересні 1945 року. Дружина Василина Василівна Гайду, також із села Ізи, закінчила Хустську гімназію, працювала педагогом, викладала на той час українську мову та літературу в рідному селі. Кирило Йосипович не помилився у виборі супутниці життя, виявився однолюбом. Василина Василівна стала вірною помічницею на все життя. З'явилися діти: у 1947 році народився син Ігор, що став учителем фізики, а в 1953 році – син Борис, нині доцент кафедри української мови УжНУ.

Оскільки документа про вищу освіту в Будапештському університеті через війну не зміг отримати, довелося після війни ще раз здобувати диплом: у 1948 році вступив на українське відділення філологічного факультету УжДУ, яке закінчив у 1952 році. Навчався заочно – треба було працювати, дбаючи про забезпечення сім'ї. У 1948 році перебрався з сім'єю ближче до батьків: післявоєнне життя було нелегким. Чотири роки – з вересня 1948 до 15 серпня 1952 р. – він зауч та викладач німецької мови у Драгівській середній школі на Хустщині, а з 1952 до 1954 р. обоє – і Кирило Йосипович, і дружина – працюють учителями української мови та літератури середньої школи в селі Горінчеве, сусідньому з Ізою. У якій би школі не працював К. Й. Галас, усі знали його як глибоко ерудовану, з різносторонніми знаннями, справедливу, вимогливу до інших і до себе людину.

У післявоєнні роки К. Галас відійшов від поетичної творчості. Ю. Керекеш у статті «До дня останнього» з'ясує причини цього відходу. Кирило Йосипович не кинув зовсім писати вірші, зрідка надсилав їх у газети. Проте активного творення не було – заважали причини морального характеру: тоталітарні порядки, які насаджувалися в краї з перших же післявоєнних років, оцінка людей не за діловими якостями, а за соціальним походженням, партійністю, почалася масована політизація шко-

ли, сфери освіти, ідеологічна накачка інтелігенції. Партійні функціонери Хустщини запитували Кирила Йосиповича, чому він не пише віршів, докоряли йому за те, що навчався в Будапештському університеті. На це Кирило Йосипович, якому завжди вистачало в необхідний момент гострого й дотепного слова, хоч і не завжди це було безпечно, відповів: «Не моя в тому вина, що народився в Ізі, а не в Сибірську й не поступив до Казанського університету». М.Зимомря з гіркотою відзначає, що «...після нечувано міцних поетичних рефлексій Кирила Галаса, які містились в літературному альманасі «Будет день», Кирило Галас як поет опісля 1945-го на довгі десятиліття замовк. І можна тільки пошкодувати, що поезія – ця потужна галузка його творчого мислення – постає у часі ніби відрубаною, власне, відрубною частиною, хоч вона невіддільна від загального духовного спадку творця «Словника українських топонімів Закарпаття» [12:74]. Лідія Голломб, підкреслюючи силу поета-лірика Кирила Галаса, відзначає високу напругу емоцій, «вогненну» палітру барв поета, який «відкритий світові, коханню, природі, захоплений любові до всього прекрасного». [11:45]. В одному з останніх віршів («Доживаю... Дивлюсь і не знаю...»), попри розчарування дійсним станом у суспільстві, – знову ж таки – вогнистий заклик до Діла, заклик здійснити «мрію велику»: «Думко світла, з'явся вогнисто, / Запали нас на подвиг, на чин, / Щоб пожухлим не стіли ми листом, / Щоб ми стали усі – як один!» [20:403].

Великий трудівник, що володів усіма слов'янськими мовами, а також латиною, угорською, німецькою, давав собі раду з грецькою, французькою, мав фундаментальні знання світової культури, знав літературу та увійшов до неї з осяйним поглядом на зміст життя, Кирило Йосипович надав пріоритет вивченню мови, її глибин і чистих джерел. «Треба Діла!» Таким було кредо упродовж життя, і він це робив, ставши метром ономастичної науки і визнаним авторитетом у мовознавстві.

Восени 1954 року К.Й.Галас отримав запрошення вступати в аспірантуру при кафедрі української мови Ужгородського університету. Успішно склавши вступні іспити та пройшовши за конкурсом, із 1 листопада був зарахований на стаціонарне навчання в аспірантурі, де перебував до 31 жовтня 1957 року. Стаж роботи у вищій школі Кирила Йосиповича розпочався у вересні 1956 року – ще під час навчання в аспірантурі, коли він працював викладачем кафедри української мови з погодинною оплатою (завідувачем кафедри був тоді професор С.П.Бевзенко). Читав на належному рівні курси сербохорватської (за тодішньою термінологією) та чеської мов.

Після закінчення аспірантури Міністерство вищої освіти УРСР направляє К.Й.Галаса в розпорядження УжДУ на посаду асистента кафедри української мови. На цій посаді перебуває з 16 грудня 1957 до квітня 1962 р. Читає курси історичної граматики, сербохорватської і чеської мов. Одночасно на нього покладено обов'язки методиста навчальної частини.

У 1961 р. на спеціалізованій вченій раді Київського державного університету ім. Т.Шевченка успішно захистив кандидатську дисертацію «Топоніміка Закарпатської області УРСР (назви населених пунктів)», а 26 липня 1961 р. ВАК СРСР затвердив рішення цієї ради про присвоєння К.Й.Галасу вченого ступеня кандидата філологічних наук. Згодом, 2 жовтня 1963 р., ВАК СРСР присвоїв йому вчене звання доцента. О.Стрижак відзначає, що кандидатська дисертація К.Й.Галаса – «це чи не перше в Україні серйозне дослідження, присвячене ойконімії взагалі» [18:28].

Далі з 1 квітня до вересня 1962 року він – старший викладач, а з 1 вересня цього ж року – доцент кафедри української мови. На цій посаді працював 23 роки – аж до пенсії, до 30 червня 1985 року. На пенсію вийшов ніби за власним бажанням – за віком, як свідчать канцелярські документи (йому було тоді 64 роки). Проте насправді це був вимушений крок: будучи в повній робочій формі, залишає улюблену роботу, щоб поступитися місцем синові – Борису, котрого (на той час уже кандидата філологічних наук, що після закінчення аспірантури при кафедрі української мови та захисту дисертації сім років працював учителем української мови та літератури в одній із ужгородських шкіл), згідно з тогочасними негласними законами кадрового підбору, вперто не погоджувалися взяти на роботу за спеціальністю – викладачем кафедри української мови УжДУ, доки там працював його батько. Як тут не процитувати Миколу Зимомрю: «...не зайве нагадати, бо таким то був час, коли порожній ділами чоловічок у затінку «телефонного права» був вищим од талановитого... І вирішували доло «знахаровичі», засідаючи у кабінетах погорди. Вони мали свій хист для того, аби будувати перешкоди» [12:79].

Упродовж роботи на кафедрі української мови Ужгородського університету К.Й.Галас читав різні курси: історичної граматики, порівняльної граматики слов'янських мов, старослов'янської мови, сучасної української літературної мови, сербохорватської, чеської мов, а також важливі спецкурси і спецсеминари, у тому числі і з ономастики. Було б замало лише назвати ці курси. Варто звернути увагу, як вони велися, яку глибину знань давали, як кожна лекція по суті була науковою розвідкою, що спиралася на нові джерела і напрямки науки, а також ті джерела, які були відомі, здається, тільки Кирилові Галасу, – він мав ґрунтовну славистичну освіту, знав мови, вправно оперував фактами, захоплюючи логікою аналізу й оригінальними висновками. Особливо запам'яталися наукові виступи Кирила Йосиповича на конференціях, наукових семінарах кафедри, на обговореннях проведених викладачами кафедри занять – завжди його слова чекали як орієнтиру в предметі обговорення. Виконуючи громадські доручення, він уникав показовості чи формалізму, робив усе по суті, а доручень мав чимало – був завідувачем відділу університетської багатотиражної газети, секретарем ученої ради філологічного факультету, проформом кафедри і факультету, незмінним організатором і учасником ка-

федеральних заходів, зокрема студентських вечорів, виступав з лекціями для населення тощо.

Кирило Йосипович був вірцевим педагогом, наставником молоді, постійним керівником академгруп, про що з вдячністю згадують і згадуватимуть покоління його вихованців. Постійно працюючи над собою, він блискуче, на високому рівні викладав матеріал, ділився новими знаннями в галузі лінгвістики і не тільки. Це сприяло становленню справжнього наукового осередку; у контексті кафедри, де завідувачем протягом 24 років був професор Й. О. Дзензелівський, де панували ділові, професійні, теплі, людяні стосунки, Кирило Йосипович був такою величиною, без якої кафедра не мала б того авторитету і репутації як провідної мовознавчої школи.

В особовій картці у графі «Стягнення» рукою Кирила Йосиповича записано: «Ніколи, ніким». Були лише численні подяки від керівництва університету, зокрема ректора Д. В. Чепура. Правда, за всі достоїнства і заслуги ні заслуженого працівника вищої школи, ні орденів чи медалей або інших нагород жодного разу не отримував. Він був незручною постаттю і як для колишніх «русофілів», так і для офіційних осіб, які тримали на оці те, що К.Галас учився в Будапешті. Окремі фрагменти життя, опубліковані в Збірнику пам'яті Кирила Йосиповича [20], та спогади колег, друзів, знайомих, учнів проливають світло на те, як нелегко йому було працювати в атмосфері постійних підозр. «Виріши в строкатому (українсько-російсько-польсько-чесько-румунсько-угорсько-німецькому) оточенні, зазначає О. Стрижак, й діставши освіту на Заході, Кирило Йосипович, як і багатьо його земляків, дуже виділявся серед двомовних «совків». Ми, вихованці за принципом «Граница на замке – и никакой холеры!», могли лише мріяти про такий мовний антураж» [18:29]. Кирило Йосипович, який любив гумор, влучне слово і часто сам видавав експромти іскрометної параномазії, якось жартома сказав: «Вік живи – вік учись, а серед дурнів помреш» (з відомої паремії «...а дурним помреш»). Ще й досі коли-не-коли зринають його вислови-жарти на зразок «наука вимагає жерт(в)и».

Після виходу на пенсію Кирило Йосипович не ізолювався від науки, суспільного життя і проблем країни, народу. Жив сімейними турботами, знаходив заняття для своїх роботящих рук. Незважаючи на хворобу (у 1993 році пережив важку операцію), після якої ожив фізично й духовно, видужання вселяло надію на творчі набутки, він постійно й енергійно працював, вів щоденник. Роздуми й устремління свої Кирило Йосипович довіряв віршам, своєму щоденнику. Писав спогади, які не завершив. Останній запис – на 258-ій сторінці. Хто читав ці сторінки, відзначає, що в основі праці – найгостріші моменти власного життєвого шляху Кирила Йосиповича та громадського життя [17:12]. Ознайомившись із щоденниковими записами Кирила Йосиповича, написаними уже в роки перебування на пенсії, Ю. Керекеш відзначає: «Найзворушливіші ті сторінки, у яких ідеться про сучасну молоду

державу Україну, за яку вболівав, яку любив над усе й ладен був віддати за неї душу й тіло».

Трагічний випадок обірвав життя: 5 серпня 1995 року К. Й. Галаса збила машина, коли він разом із дружиною повертався, їдучи на велосипеді, зі своєї ділянки. Удар був смертельним.

К. Й. Галас залишив після себе вагому наукову спадщину. Обсяг його друкованого наукового здобутку – понад 100 праць. Значна кількість їх подається в покажчику, укладеному Борисом Галасом [20: 420 – 432].

До науково-пошукової роботи Кирило Йосипович причастився, ще будучи студентом молодших курсів Будапештського університету. Перша наукова публікація з'явилася ще 1942 року в журналі «Літературна неділя», що видавався Подкарпатським обществом наук і виходив в Ужгороді. Це була стаття «Пару слов о словах». У цьому ж періодичному виданні протягом 1942–1944 років було опубліковане перше наукове гроно – 12 праць. Тематика їх різноманітна, актуальна та цікава й сьогодні – ці публікації варті пильної уваги й сучасних дослідників. Переважають праці з мовознавства, хоча деякі стосуються історії, літературознавства. Перші публікації торкаються, зокрема, таких питань: 1) запозичення (про болгарські впливи на закарпатські діалекти); 2) етимологія: стаття «Осонь» (1943); 3) діалектологія: «Народні назви частей ріки» (1943, 1944); 4) ономастика: «Григорій чи Георгій» (1943), 5) історія, зокрема і краєзнавство: «Лист Г.Блажовського из року 1734» (1943); «Переказ про греков» (1943); «Ще один примірник» (про буквар 1699 р.) (1944); 6) літературознавство – творчість письменників: «Цыгань» Духновича» (1943) [17:14].

Ця палітра наукових інтересів, репрезентована першими публікаціями в «Літературній неділі», була провідною у всій подальшій науковій діяльності К.Й.Галаса. Проте домінантою його наукових досліджень стала галузь топоніміки, а основним об'єктом вивчення – топонімія рідного краю – Закарпаття. У його полі зору був увесь ойконімкон. Справжній патріот, він реалізував себе як провідний учений у галузі топоніміки, над якою трудився протягом життя. Чому саме топоніміки? Відповідь проста: Топоніми, особливо географічні назви, – красномовні свідки історії, вони фіксують і розселення народу, його культуру, і побут та звичаї, історію слів, їхню початкову форму, події, що не завжди засвідчені в історичних документах, допомагають встановити давнє розселення народів, територію їхнього поширення, особливості побуту, виробничих занять тощо. Ще до захисту кандидатської дисертації він публікує статті про закарпатські топоніми, розвідки про окремі назви. Згодом такі розвідки набувають рис своєрідних етюдів, принцип виконання яких згодом стане основним у його Словнику топонімів. Цінним набутком українського мовознавства стали новаторські праці вченого «Про деякі назви населених пунктів Закарпаття», «Українська топонімія Закарпаття в лінгвістичному аспекті» (Ужгород, 1979). К. Й. Галас блискуче володів аналізом і

синтезом, з винятковою науковою сумлінністю притягував у своїх розвідках багатючі джерела, захоплював логікою аналізу, чіткістю, стрімкістю і свіжістю думки, у результаті чого мовознавчі розвідки перетворювалися в шедеври творчості.

Дисертація К.Й.Галаса «Топоніміка Закарпатської області (назви населених пунктів)» була виконана під керівництвом проф. Й.О. Дзендзелівського, який тоді ще був доцентом (докторську дисертацію «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР» захистив у Ленінграді в 1961 р.). До речі, К.Й. Галас – його перший аспірант [19:52]. Коли ж мова йде про дисертацію, про те, яким був шлях її проходження, варто звернутися до спогадів О. Стрижака, який зазначає, що коли дістав пропозицію свого наукового керівника В.С.Ващенко написати дисертацію «Топонімія Полтавщини», то «...як вона пишеться, я практично не мав уявлення.. Забігаючи наперед, скажу: склалося так, що головним моїм учителем став саме Кирило Йосипович, якому я, в свою чергу, сприяв, як міг» [18:27]. Варті уваги такі спогади О.Стрижака: «...весною 1960 р. мій керівник (В.С.Ващенко – Т.Р.) запрошує мене на кафедру української мови ДДУ й розпитує, хто такий К.Й.Галас, показуючи його дисертацію «Топоніміка Закарпатської області УРСР (назви населених пунктів)». Це було чи не перше в Україні серйозне дослідження, присвячене ойконімії взагалі. «Прочитайте й напишіть про неї свій відзив», – попросив він, подаючи мені солідний машинописний том. Моя рецензія на працю К.Галаса була однозначно позитивною. Прочитавши її, Василь Семенович сказав, що в нього заперечень немає.. Але в його словах відчувалась і прихована (класова чи етнічна?) невпевненість щодо особи дисертанта, її «чистоти» [18:28]. Згодом, як згадує О.Стрижак, він випадково звернув увагу на те, що у дирекції лежала без руху дисертація талановитого закарпатця К.Й.Галаса. «Я набрався сміливості й серйозно поговорив на цю тему з заступником директора Інституту К.К.Цілуйком. Мені здалося, що причиною затримки було навчання дисертанта 1941 – 1944 рр. у Будапешті, хоч це, на мою думку, не пошкодило якості роботи. Адже К.Й.Галас, врешті, із «москово»- й «русофіла» перетворився на справжнього українця, про що точилися кулуарні розмови. І я запитав у К.К.Цілуйка: «Чому марнується прекрасна робота?» – «Ви в цьому впевнені?» – відповів питанням на питання. – Абсолютно!» – «Ну то напишіть рецензію!»..І я сів удруге писати відзив на ту саме дисертацію. Цього разу вже за своїм власним підписом.. Відбувся успішний захист. А наш дисертант лишив помітний слід в історії української оніміки» [18:30].

Перу Кирила Йосиповича належать нариси, присвячені топонімії Закарпаття, етюди про найзагадковіші слова, в яких здійснено віртуозний фонетичний, історично-етимологічний, назвотвірний аналіз. Хоча б для прикладу наведемо назви статей: «Говерля, Вигорлят», «Орява, Орава»; «Топонім Перечин», «До питання про топоніми Аршиця і Брескул», «До питання про топонім Гоща»,

«Топонім Велдіж і Будорож», «До питання про назву закарпатської річки Уж», «Давньоруські апелятиви *льбава,*льнькъ в основі українських топонімів Обáva, Ђнѹк» та чимало інших у цьому ключі.

Кирило Йосипович розробляв і ширші проблеми з ономастики: а) дані діалектної топонімії як засіб хронологізації мовних процесів і явищ, б) основні завдання в галузі вивчення топонімії Карпат, в) топонімія Закарпаття як об'єкт чеських і словацьких учених, г) про ступінь надійності ономастичного матеріалу у вивченні історичної діалектології та ін. Учений опрацював ономастичний доробок ряду відомих учених – О.Петрова, І.Панькевича, Г.Стрипського, О.Ставровського, М.Сумцова, Ф.Міклошича, О.Бонкала, І.Кнежі та багатьох інших учених, критично аналізуючи їх доробок. Відома також його праця «О.О.Потебня і питання про карпатські топоапелятиви та топоніми». Інтереси вченого сягали й літературної топоніміки (стаття «Топоніми в «Гайдамаках» Т.Шевченка»). На базі народних назв сіл Закарпаття простежив явище народної етимології. Опрацьовував питання міжмовної інтерференції (стаття «О некоторых топонимах украинско-венгерского этнического порубежья») та ін. [17:16,18:29].

У полі зору вченого були й інші питання мовознавства: 1) валаська колонізація; 2) питання граматики, фонетики (розвідки про південно-західні варіанти займенника *він*; про відмінкові форми займенників, прикметників, порядкових числівників та дієприкметників української мови); 3) етимологія (про апелятив *брище*; похідні праслов'янського – *ьz); 4) орфоепія та орфографія (стаття «До питання про вплив розмовної мови на написання слів»); 5) діалектологія (про тарну лексику, відбиту в закарпатоукраїнській топонімії, та ін.; про рефлекс праслов'янських *dl, *tl у закарпатських говорах, західноукраїнське *узирки* (-ы), український топоапелятив *парів*) [17:16]. У 1970 році разом з Й.О.Дзендзелівським, В.І.Добошем, П.П.Чучкою, В.І.Лавером він виступив співавтором розвідки про досягнення українського та слов'янського мовознавства на Закарпатті за повоєнний період (1945 – 1970 рр.).

Основною, подвижницькою працею всього життя К.Й.Галаса є «Словник українських топонімів Закарпаття», який налічує 5000 сторінок машинописного тексту, охоплює всі ороніми, гідроніми й ойконіми краю. Трагічна смерть перешкодила побачити власне дітище виданим. Завдяки титанічним старанням сина Бориса Галаса уже створено електронний вигляд Словника – незабаром, сподіваємося, буде він опублікований та стане неоціненним джерелом багатьох досліджень. П.П.Чучка зазначає, що ні охопленням фактичного матеріалу, ні глибиною його історичного та етимологічного аналізу праця не має рівних собі в Україні [24:39]. Публікація Словника дасть поштовх до поглибленого вивчення топонімів як джерела історії народу. Вона вкрай потрібна мовознавству як творіння розуму високоерудованої людини, що не покладаючи рук працювала над темою упродовж життя. Новатор-

ство К.Й.Галаса полягає у тому, що він створив методику аналізу топонімів, розробив спосіб подачі матеріалу, який включає назвотворчий процес: «Історичні, етимологічні та назвотвірні екскурси, до яких доводиться вдаватися для з'ясування природи і характеру топонімів, надають нашому словнику характеру історично-етимологічно-назвотвірного», – зазначав учений [9:112]. Спеціально для Словника розроблена була транскрипція, що потребувала введення поняття *буквофонем*, упродовжені терміни *субстантивіт*, *еліптич*, *номінативіт*, застосування яких впливає з характеру назв та розуміння природи власної назви, а у структурі статей сконденсовано представлені всі фіксовані топоніми (ороніми, гідроніми, ойконіми). О.Стрижак [18:21–34] високо оцінює цю та інші праці К.Галаса, підкреслюючи вагомість справжнього громадянського подвигу Кирила Йосиповича у тексті й підтекстах часу, його принципову наукову позицію в утвердженні українства, патріотизм та глибоку обізнаність, зазначає, що доробок К.Галаса як поліглота, «...котрий дістав освіту в двох контрверсійних університетах», ще не видано й не оцінено належним чином» [18:26–27], хоча він лишив помітний слід в історії української оніміки.

У фрагментах «Словника українських топонімів Закарпаття» подаються окремі топоніми, які дають уявлення про талант ученого, кожна стаття – це окрема наукова праця. Наприклад, у результаті вивчення назви села *Іза* в словниковій статті представлені погляди багатьох учених на історію назви, наводяться різні тлумачення щодо походження топоніма на фоні відповідників із багатьох слов'янських мов; дослідник робить висновок, що ойконім *Іза* походить з ороніма, який у свою чергу мотивований апелятивом *иза* «із», оскільки слова *иза*, *ізок*, *ізка*, *ізок* («перегородка, стіна, заграда на річці для лову риби») здавна вживані в українських говорах, зокрема в полтавських говорах [16:366]. Вражає глибиною аналізу й стаття *Мукáчово*, в якій представлена історія назви, притягнуто народознавчий, етимологічний, фонетичний, семантичний аналіз, подаються різні погляди вчених щодо пояснення цього ойконіма, у результаті чого робиться власний науково обґрунтований переконливий висновок [16:365–377].

Коло наукових інтересів не замикалося лише проблемами топоніміки. Добре орієнтуючись в історії мови, він звертає увагу на фонетичні, морфологічні явища, пропонуючи свої пояснення і вмотивування щодо кодифікації форм чи лексем. Наведемо для прикладу статті: «Чому *дошка*, але *дошок*», «Чому *четвер*, але *четверга*», «Не така вже й дрібниця» (про помилковість написання Тисса), «До питання про форми давального та місцевого відмінків однини займенників, прикметників, порядкових числівників та дієприкметників української мови». З праць, не опублікованих за життя Кирила Йосиповича і які стараннями Бориса Галаса увійшли у Збірник [20], у цьому плані слід назвати також дуже потрібні статті «Чи й справді немає оглушення?», «До питання про об'єкт дериватоло-

гії», «Ад'єктивовані іменники в українській мові» та ін. праці, що містять оригінальне обґрунтоване пояснення багатьох явищ, які трактуються у мовознавстві суперечливо, а то й неправильно.

Звертає на себе увагу і праця «Назва як мовна одиниця» (Ужгород, 1985). У ній учений уперше в україністиці переконливо обґрунтовує необхідність *назвознавства* (ономатології) – окремого вчення про назву як мовну одиницю. Науку про творення назв учений пропонує іменувати *назвотвором*, а сам процес цього творення – *назвотворенням*. Основні положення цієї проблеми Кирило Йосипович виклав у доповіді «Именоведение – самостоятельная часть языковедения», призначеній для XIII Міжнародного конгресу з ономатики, який проходив у Кракові в 1978 році [17:15].

К.Й.Галас – один з укладачів відомого «Угорсько-українського словника» (1961), виданого Угорською академією наук у Будапешті. Його публікації є в авторитетних зарубіжних періодичних виданнях – польському журналі «*Onomastica*», у «Науковому збірнику Музею української культури в Свиднику», у журналах «*Дукля*», «*Вопросы языкознания*», «*Український історичний журнал*», «*Мовознавство*», «*Українська мова і література в школі*» та ін. Учений виступав рецензентом важливих наукових видань, зокрема праці «Історія української мови: Морфологія», підготовленої С. П. Бевзенком, А. П. Грищенком, Т. Б. Лукиною, В. В. Німчуком, В. М. Русанівським, С. П. Самійленком та виданої в Києві 1978 р. У співавторстві з П. М. Лизанцем він уклав «Посібник для практичних занять з історичної граматики української мови» (Ужгород, 1966).

Професійно-науковий рівень ученого цінували не тільки в Ужгородському університеті, але й поза його межами. Так, Кирило Йосипович був членом Республіканської комісії з топониматики, що існувала при Інституті мовознавства АН УРСР, ученим секретарем спеціалізованої ради із захисту дисертацій з українського мовознавства, що діяла на філологічному факультеті УжДУ. Авторитет К. Й. Галаса як ученого був і залишається дуже високим. Його розвідки, рецензії охоче друкували.

У період перебування на пенсії К. Й. Галас надрукував десятки наукових праць, публіцистичних статей, спогадів, рецензій переважно на сторінках місцевої періодичної преси – «Він увійшов у історію...» (про Д.Вакарова), «Не така вже й дрібниця», «Назва – річ серйозна», «Загадковий доктор Іван Гарайда» та ін.

Уже після смерті К. Й. Галаса побачили світ подані ним особисто до друку праці «До перекладу церковнослов'янсько-української граматики Михайла Лучкая» (альманах «Суботній Ужгород», 1998), «До проблеми звукосполучення *ski» («Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка», Львів, 1997).

Ще за життя К. Й. Галас підготував до друку збірник своїх праць, до якого включив 13 публікацій, які з'явилися впродовж 90-х років переважно на сторінках обласної періодики. Сюди увійшли

статті: «І ми були там» (про закарпатців, які навчалися в Києво-Могилянській академії), «Про назву Лаборець», «До перекладу церковнослов'янсько-української граматики Михайла Лучкая», «Чи перекладав себе на російську Духнович?», «Ми були у полі його зору» (до 150-річчя з дня народження І.С.Нечуя-Левицького), «Від Дону до Тиси» (до 150-річчя з дня народження Михайла Петровича Драгоманова), «Наука не винна» (з приводу поглядів угорських учених на русинів Закарпаття), «Закриємо ще одну білу пляму» (тут доведено, що відомо на Закарпатті в 20–30-х роках «Граматику руссаго языка для среднихъ учебныхъ заведеній Подкарпатской Руси» написав не Євменій Сабов, як здебільшого твердиться в літературі, а російський емігрант, професор-русист О.Д.Григор'єв), «Згадуючи Г.М.Стрипського», «Микола Грицак», «Дорожімо минулим» (про Д.Ю.Симулика), «Марко Бараболя на моїй життєвій дорозі», «Що ми знаємо про Д.Вакарова?» [17:17].

До збірника ввійшла передмова автора під назвою «Із роздумів про наше». У передмові викладено глибоке розуміння складних процесів в Україні останніх років. «Немає сумніву, – писав Кирило Йосипович, – що наш час – долевиришальний у багатьох аспектах, передусім у нашому державотворенні, у цементизації спільних позитивних зусиль, спрямованих на остаточне утвердження й реалізацію нашої державної ідеї, яка має базуватися передусім на чутті єдності долі та інтересів усіх частин нашого народу як сьогодні, так і в минулому, не говорячи вже про вигляд на майбутнє». Тут же Кирило Йосипович пояснює причини появи своїх публікацій 90-х років у обласній пресі. Саме через сучасні складнощі не втрималися його «рука й совість», «щоб не озватись за цей період одною-другою публікацією з приводу проблем, які були на передньому плані, належачи до т. зв. злободенних, хвилюючих» [17:17].

Ці виступи мали резонанс. Багато хто висловлював своє схвалення, однак були й такі, яким авторові думки не подобалися і які висловлювали недоволення в усній формі чи через пресу. Кирило Йосипович по-філософськи сприймав ці неоднозначні відгуки, бо добре розумів, що «і схвалення, і злість, які супроводжували появу авторової продукції... є лише закономірним явищем, яке документує, що життя складне, суперечливе, що нам спокій тільки сниться».

Н.Вигодованець звертає увагу на спрямування публіцистики К.Галаса, у якій він реалізував свій моральний тип мислення, силою переконань своєї наукової обізнаності заперечував ті чи інші неправдиві версії, які побутували в науковій та суспільній думці при висвітленні діяльності багатьох знакових постатей – І.Гарайди, О.Духновича, Д.Вакарова та ін. [2:49–55]. Не всі замітки, написані вченим на запит часу популярно і зрозуміло, були опубліковані. Наприклад, звертає на себе увагу дуже потрібна стаття щодо нормалізації назв, надіслана до газети «Закарпатська правда», а саме: «Не Капітолій, а Капітул», у якій він пише: «...говорячи про назви, не

слід збиватися на спрощеність, на примітивізм, на фальшиві етимології, які завдяки пресі можуть набуті невинного поширення серед читачів, зокрема тих, які не можуть мати з цих питань потрібної орієнтації в силу того, що їх спеціальність, якщо вона у них є, далека від лінгвістики, не говорячи вже про людей із невисоким освітнім багажем» [8:377]. Правильною повинна бути назва вулиці *Kanituľna*, а не *Kapitольna* (бо Капітолій – один із семи пагорбів Рима, де відбувалися зібрання, гуляння); а *Kanituľna* вулиця в Ужгороді мотивується словом *kanitul* (єпархіальне управління та резиденція єпископа); за цим визначальним об'єктом виникла назва вулиці. У статті містяться також і думки щодо назв *Кремлівська* вулиця, *Кадубецька* вулиця. З позиції громадянина і вченого К.Й. Галас зауважує: «Дбати про народну пам'ять, про збереження нашого багатого і складного минулого, безумовно, треба. Але ця пам'ять має бути не фальшивою, не штучно розцяцькованою вульгаризованими наукоподібними брязкальцями, нікому не потрібним псевдопатріотизмом, а науково вивіреною, такою, щоб не протирічила здоровому глузду, справжній історії» [8: 378].

Автор покладав надію, що його слово допоможе хоч декому «глянути на навколишні події по-справжньому відкритими очима», що цими рядками «вдасться не в одній нашій душі розбудити чи посилити вогник поваги до себе як громадянина-українця, любові до нашого великого, але не великодержавно-шовіністичного, народу, до його багатющої культурної потужності, до нашої спільної невмирущої всеукраїнської спадщини, посилий внесок у яку, поруч із іншими українськими регіонами, робило й робить наше Закарпаття, яке неспроста і раніше втягували, і сьогодні пробують утягувати в непрості експерименти» [17:18].

Кирило Йосипович сподівався, що збірник його – одна з краплин, які створюють загальнонародне море, на підтвердження чого навіть слова поета Василя Симоненка: «На світі законів немало, /Я нагадаю один: /Щоб море не висихало, /Потрібно багато краплин». В.І.Статєєва [17:18] звертає увагу і на стиль, мову, вагоме слово Кирила Йосиповича – оте слово, що стало і його професією, і його життєвою пристрастю. Ним він володів блискуче. Розлого-розгалужений, розрукавлений вислів, розмірежаний образним словом суперточні і гостро-проникливі думки, несподівано вражаючі, незвичайні мовні образи – його неологізми. Вони викликають подив і захоплення своєю влучністю. Ось деякі з його думок зі статті «Дорожімо минулим»: «Подбаймо, щоб наша історія жила з нами, в нас і для нас. Щоб різні невігласи і пройдисвіти не забивали свідомість довірливим закарпатцям, що нібито українство в нашому краї силоміць насадили сталінські садисти після 1945 року. Видно, дуже вже хочеться комусь, щоб разом із сталінізмом згребти в одну помийну яму і те позитивне, що стало дійсністю на возз'єднаних і суміжних із ними невоzz'єднаних українських землях, де люди встигли національно вирости, зміцнити в усвідомленні своєї загальноукраїнської співприналежності, хотіли цього чи не хотіли (а, найімовірні-

ше, вони цього не хотіли й не ждали) кагановичі, маланчуки, щербичькі та інші жерці фальшивої й підступної «ідології» облудної канібальської «дружби народів» [17:18–19].

Або зі статті «Марко Бараболя на моїй життєвій дорозі»:

«...Марко Бараболя бульдозеристе проламувався в нашу свідомість, ми його не могли не помічати. Особливо закарбувались у пам'яті сценки з нашого гімназійного життя-буття в моєму рідному селі Ізі, коли наш земляк, товариш по гімназії, із серйозними претензіями на художника, Іван Васильович Гайду – слід наголосити: із православної, до фанатизму зрусифікованої, та все ж української Ізи, – бажаючи не раз розвеселити компанію, часто вдавався до декламації отих «бешкетницьких» віршів Марка Бараболі, почерпнутих із тієї ж «Пчілки» (дитячого журналу). Треба було бачити ту неповторну виразисту міміку, циганкувато-злодійкувати поблискуючі очі, промовисті артистичні рухи тілом, жести рук, чути отой особливий, по-своєму розбишацький голос читця з цілою гамою відповідних інтонацій, щоб бачити, як Марко Бараболя робив свою важливу справу і якою була сила його впливу на тих, на кого була розрахована його дуже серйозна й глибока смислом творчість» [17:19].

Ще зі статті «До перекладу церковнослов'янсько-української граматики Михайла Лучкая»: «Слов'яно-руська граMATика» Лучкая, нехай і не зробила революції, такої потрібної на свій час, стала все-таки свідомством того, що українці на південних схилах Карпат бережуть, як умінуть і можуть, свою мову, зберегли відчуття своєї співприналежності до загальноукраїнської цілості всупереч тій

диявольській роздробленості, яку нам нав'язано історичною нашою недолею, що ми досить довго змушені були дивитись одне на одного із-за чужодержавних шлагбаумів, будучи гнобленими й упосліджуваними на нашій, але сторіччями не своїй, землі, розгубивши по чужих неволях чимало і своїх людських талантів, і різного роду матеріальних цінностей, і територій» [17:18].

Кирило Йосипович був творчою натурою, він віртуозно володів словом – можна складати навіть за ним словник оказіоналізмів-неологізмів. Він не просто працював на кафедрі у звичайному буденному розумінні слова – він виконував високу місію викладача університету, бо мав взірць такого викладача, коли здобував свого часу освіту, був вихователем – патріотом, високоєрудованою людиною, яка давала приклад професійного мислення і студентам, і колегам. На кафедрі української мови, якою керував професор С.П.Бевзенко (1950–1962), а далі майже чверть сторіччя був завідувачем професор Й. О. Дзендзелівський (1962–1986), склалася дружня творча атмосфера, яка сприяла розвитку досліджень у галузі історії мови, історії українського мовознавства, діалектології, ономастики та інших галузей мовознавства. В цій атмосфері Кирило Йосипович був науковим лідером, думка його важила, його присутність надихала, мобілізувала до праці.

Ушановуючи 90 років, що минули з того часу, коли Кирило Йосипович, за його словами, «прийшов на нашу планету», ми можемо згадати відому притчу про сіяча. Кирило Йосипович посіяв добірні зерна, вони упали на добру землю, в щирі й добрі серця його вдячних дітей, онуків, колег, то й віримо, що вродять ті зерна стократно.

Література

1. Будеть день. Сборник Хустской литературной школы под редакцией ГИК -а.– Хуст, 1941. – 64 с.
2. Вигодованець Наталія. Образ автора у публіцистиці Кирила Галаса // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С.49–55.
3. Галас К.Й. [Із книги спогадів] // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002.– С.382–391.
4. Галас К.Й. Автобіографічне // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С.402.
5. Галас К.Й. Дані діалектної топонімії як засіб хронологізації мовних процесів і явищ // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: ХУ республіканська діалектологічна нарада. – Тези доповідей та повідомлень. – Житомир, 1983. – С.12-13.
6. Галас К.Й. До історії навколо «Березневого снігу» // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С.379–381.
7. Галас К.Й. З актуальних проблем вивчення топонімії Карпат // Культура і побут населення Українських Карпат: Матеріали республіканської наукової конференції. – Ужгород, 1973. – С.261–266.
8. Галас К.Й. Не Капітолій, а Капітул // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С.377–378.
9. Галас К.Й. Словник українських топонімів Закарпаття // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. – Матеріали науково-практичної конференції. – Ужгород, 1993.– С.109–117.
10. Галас К.Й. Давньоруські апелятиви *лѣвава, *лѣнькѣ в основі українських топонімів Об'ава, Он'ук // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. – Тези доповідей. – Ужгород, 1982. – С.155–156.
11. Голомб Лідія. Кирило Галас як поет - лірик // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002.– С.40–48.

12. Зимомря Микола. Його другом була правда: слово про Кирила Галаса // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С.74-80.
13. Керекеш Юрій. До дня останнього// Карпатський край.– Серпень– грудень. –Ужгород, 1996. – №8 – 12(115). – С.30–34.
14. Линтурь П. Вступительное слово. Будеть день. Сборник Хустской литературной школы под редакцией ГИК -а. – Хуст, 1941. – С. 3-7.
15. Публікації К.Галаса (Матеріали до бібліографії) // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С. 420–432.
16. Словник українських топонімів Закарпаття (фрагменти) // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С.365–376.
17. Статеева Валентина. Кирило Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002. – С.3–20.
18. Стрижак Олександр. Руснак. Русин. Руський. Рутен. Карпаторус. Угрорус. Українець (До 80-річчя з дня народження Кирила Йосиповича Галаса) // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002.– С.21–34.
19. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 4. – Українське і слов'янське мовознавство: Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського.– Ужгород, 2001. – 554 с.
20. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002.– 492 с.
21. Ташкович Оксана. Від русофільства до русинофільства на прикладі творчості Еміля Балецького // Studia Russika XXIII. – Budapest, 2009. – С.249-255.
22. Ташкович Оксана. Еміль Балецький очима сучасників // Studia Russika XXIII. – Budapest, 2009. – С.21-26.
23. Худанич Василь. Кирило Галас – студент Будапештського університету (Спогад) // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002.– С.56– 58.
24. Чучка Павло. Галас в ономастиці і ономастика у Галаса // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збірник наукових праць. – Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. – Ужгород, 2002.– С.35–39.

Тамара Розумик

І МОВОЗНАВЕЦЬ, І ПЕДАГОГ, І ПОЕТ, І ПУБЛІЦИСТ

Анотація. Стаття присвячена 90-річчю з дня народження Кирила Йосиповича Галаса, висвітлено життєвий шлях громадянина-українця, його творчу діяльність і доробок як ученого-ономаста, автора багатьох глибоких розвідок з топонімії Закарпаття, історика української мови, лексикографа, талановитого педагога і викладача університету, поета великої віталістичної сили, публіциста. Висвітлено ті надбання автора, якими він збагатив українську ономастичну науку, що стали вагомим внеском у теорію та історію слов'янських мов.

Ключові слова: Кирило Йосипович Галас, ономастика, топоніміка Закарпаття, тополекси, назвознавство, Словник українських топонімів Закарпаття.

Tamara Rozumyk

AND THE LINGUIST, AND PEDAGOGUE, AND POET, AND PUBLICIST

Resume. The article commemorates the 90th anniversary of Kyrylo Yosypovych Halas' birthday, elucidates his course of Life as a citizen and a Ukrainian, his creative activities and the achievements as a scholar-onomasticist, the author of a great number of profound investigations in toponymy of the Transcarpathia, a historian of the Ukrainian Language, lexicographer, a talented pedagogue and a university lecturer, a poet of a significant vital strength, a publicist. Those author's gains have been elucidated, by means of which he replenished Ukrainian Onomastics that made a significant contribution in theory and history of Slavonic languages.

Key words: Kyrylo Yosypovych Halas, Onomastics, Toponymy of the Transcarpathia, topolexemes, name studies, a Dictionary of Ukrainian Toponyms of the Transcarpathia.

Розумик Тамара Матвіївна – доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету.